

บทที่ 3

วิธีการวิจัย

การวิจัยเรื่องนี้ใช้วิธีสหวิทยาการ (Interdisciplinary Approach) ของศาสตร์หลายแขนง ซึ่งเป็นการผสมผสานแนวทางการวิจัยเชิงคุณภาพและเชิงปริมาณ เนื่องจากการวิจัยไม่ว่าจะเป็นเชิงคุณภาพหรือเชิงปริมาณต่างก็เป็นกระบวนการแสวงหาความรู้ความเข้าใจในปรากฏการณ์ที่ต้องการศึกษา ผู้วิจัยต้องศึกษาค้นคว้าเก็บรวบรวมข้อมูลข้อเท็จจริงด้วยวิธีการต่างๆ ที่สามารถจะทำได้ ภายใต้ทรัพยากรและเวลาที่มีอยู่จำกัด ซึ่งแต่ละวิธีก็มีข้อจำกัดข้อดีและข้อเสียในตัวของมันเอง

แนวทางการวิจัยที่ดีที่สุดคือการใช้แนวทางการวิจัยเชิงคุณภาพและแนวทางการวิจัยเชิงปริมาณร่วมกันในการศึกษาวิจัย (สุชาติ และกรรณิการ์, 2547: 285-286) ซึ่งผู้วิจัยเห็นว่าแนวทางทั้งสองไม่ได้เป็นแนวทางที่ขัดแย้งกัน แต่เป็นแนวทางที่ส่งเสริมเกื้อกูลซึ่งกันและกัน ดังที่ Flyvbjerg (2001: 196) แห่งมหาวิทยาลัยออลบอร์ก ประเทศเดนมาร์ก กล่าวว่า

“การแบ่งแยกออกจากกันอย่างชัดเจนที่พบอยู่ในงานวิจัย ระหว่างวิธีการแบบเชิงคุณภาพและเชิงปริมาณนั้นเป็นการแบ่งแยกที่จอมปลอม (Spurious) เท่านั้น อาจกล่าวได้ว่าการแบ่งแยกดังกล่าวเป็นสิ่งที่มนุษย์ทำขึ้นอย่างโง่เขลา เพราะเป็นสิ่งที่เกี่ยวกับความสัมพันธ์เชิงอำนาจและข้อจำกัดด้านเวลาในการศึกษาระดับบัณฑิตศึกษา การแบ่งแยกดังกล่าวมิใช่ผลลัพธ์ในเชิงตรรกวิทยาของสิ่งที่บัณฑิตและนักวิชาการต้องการจะบรรจุอยู่ในกล่องเครื่องมือที่จำเป็นสำหรับการทำการศึกษาวิจัย และมีได้ช่วยทำให้พวกเขาทำการศึกษาวิจัยได้เป็นอย่างดีแต่อย่างใดเลย และในการศึกษาที่มีการผสมผสาน (Combination) ระหว่างวิธีการเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพเข้าด้วยกันมักจะสามารถดำเนินการกิจในการศึกษาวิจัยได้ดีที่สุด อย่างไรก็ตามข้างเป็นเรื่องที่ยากซึ่งโง่เขลาที่ดูเหมือนว่าในปัจจุบันนี้มีความยืดหยุ่น หรือมีการคลี่คลายในเรื่องของการแบ่งแยกที่ล้าสมัย (Old) และไม่ก่อประโยชน์ (Unproductive) ระหว่างวิธีการเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพลงไปบ้าง”

วิธีการวิจัยครั้งนี้ใช้วิธีการศึกษาเฉพาะกรณี (Case Study Approach) ซึ่งเป็นทั้งการวิจัยเชิงคุณภาพและเชิงปริมาณ ตัวอย่างงานวิจัยที่ใช้วิธีการศึกษาเฉพาะกรณีที่ผสมผสานทั้งการวิจัยเชิงคุณภาพและเชิงปริมาณ ได้แก่การศึกษาจิตสำนึกของคนไทยต่อสาธารณสมบัติ: กรณีศึกษากรุงเทพมหานคร (ชาย และคณะ, 2543)

วิธีการวิจัยประกอบด้วย

1. วิธีการเก็บข้อมูล
2. วิธีการวิเคราะห์ข้อมูล

วิธีการเก็บข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัยนี้ใช้วิธีการเก็บข้อมูลที่หลากหลาย ใช้เทคนิคหลายแบบ ในการรวบรวมข้อมูล เนื่องจากจุดเด่นของกรณีศึกษาอยู่ที่การให้ภาพที่ชัดเจนและสมบูรณ์ของสิ่งที่ศึกษา ข้อมูลที่หลากหลายจึงเป็นสิ่งที่จำเป็น ผู้วิจัยรวบรวมข้อมูลทั้งเชิงปริมาณและคุณภาพ

วิธีการเก็บข้อมูลในการวิจัยครั้งนี้ประกอบด้วย

1. การใช้ข้อมูลที่มีอยู่แล้ว
2. การสัมภาษณ์เจาะลึก
3. การสังเกตการณ์
4. การค้นคว้าข้อมูลจากเอกสาร
5. การค้นคว้าข้อมูลจากโสตทัศนอุปกรณ์

การใช้ข้อมูลที่มีอยู่แล้ว

ผู้วิจัยรวบรวมข้อมูลเชิงปริมาณโดยการใช้ข้อมูลที่มีอยู่แล้ว (Existing Data Analysis) โดยทำหนังสือขอข้อมูลคำร้องขอความช่วยเหลือเรื่องหนี้นอกระบบของพนักงานรัฐวิสาหกิจ และข้อมูลที่เกี่ยวข้องอื่นๆ โดยพิมพ์จดหมายเรียนถึงผู้อำนวยการกองตรวจราชการและเรื่องราวร้องทุกข์ สำนักงานปลัดกระทรวงมหาดไทย ผู้วิจัยได้รับความอนุเคราะห์ข้อมูลดังกล่าวอย่างดียิ่ง โดยข้อมูลที่ได้รับนอกจากคำร้องขอความช่วยเหลือเรื่องหนี้นอกระบบของพนักงานรัฐวิสาหกิจแล้ว ยังได้รับหมายศาล, คำฟ้อง, หมายบังคับคดี, รายงานเจ้าพนักงานบังคับคดีว่าลูกหนี้มียอดหนี้คงเหลือเท่าไร ฯลฯ

กรณีตัวอย่างที่ใช้วิธีการเชิงปริมาณ: ในการคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาเชิงปริมาณนั้นผู้วิจัยใช้วิธีการคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างโดยบังเอิญ (Accidental Sampling) เนื่องจากข้อมูลที่ได้รับจากกองตรวจราชการและเรื่องราวร้องทุกข์ สำนักงานปลัดกระทรวงมหาดไทยนั้น ผู้วิจัย

ไม่ได้เป็นคนคัดเลือกด้วยตัวเอง ผู้วิจัยใช้ข้อมูลที่ได้รับทั้งหมด โดยได้รับข้อมูลคำร้องขอความช่วยเหลือเรื่องหนี้ในระบบของพนักงานรัฐวิสาหกิจรวมทั้งสิ้น 113 คน แบ่งเป็น

1. พนักงานบริษัท การบินไทย จำกัด (มหาชน)	25	คน
2. พนักงานการรถไฟแห่งประเทศไทย	61	คน
3. พนักงานบริษัท ไปรษณีย์ไทย จำกัด	27	คน

เหตุผลในการใช้ข้อมูลที่มีอยู่แล้วเนื่องจากข้อมูลที่ได้เป็นข้อมูลที่น่าเชื่อถือมากกว่าการให้พนักงานรัฐวิสาหกิจตอบแบบสอบถาม เพราะการใช้แบบสอบถามทำให้พนักงานรัฐวิสาหกิจไม่เข้าใจในข้อคำถามบางข้อ และพนักงานรัฐวิสาหกิจอาจตอบเลียงหรือตอบไม่ตรงคำถาม “การใช้ข้อมูลที่มีอยู่แล้ว (Existing Data Analysis) ปรากฏชัดว่าไม่มีปฏิกิริยาอะไรเกิดขึ้น ในการนำข้อมูลที่มีอยู่แล้วนั้นมาใช้ในการวิจัย นักวิจัยอยู่ห่างจากหน่วยเดิมจนเกิดสภาพไร้ปฏิกิริยาต่อกัน และกัน” (พรศักดิ์, 2545: 650)

ข้อได้เปรียบของการใช้ข้อมูลที่มีอยู่แล้ว คือปลอดจากปฏิกิริยาของผู้ตอบ ตามปกติแล้วการหาข้อมูลโดยวิธีอื่นๆ เช่น การสัมภาษณ์ แบบสอบถาม หรือการสังเกตบางวิธี มักจะทำให้ผู้ตอบเกิดปฏิกิริยาบางประการ เช่น ปิดบัง ตอบเลียง ตอบแบบสำเร็จรูป และอคติอื่นๆ หลายประการ แต่การเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสารหรือสิ่งตีพิมพ์จะปลอดจากปฏิกิริยาเหล่านี้ เพราะบุคคลที่เราจะวิจัยนั้นมิได้อยู่ต่อหน้าเราและไม่เคยรู้สึกว่าจะใช้เขาเป็นหน่วยการวิจัย (พรศักดิ์, 2545: 678)

การสัมภาษณ์เจาะลึก

ผู้วิจัยรวบรวมข้อมูลเชิงคุณภาพโดยใช้การสัมภาษณ์เจาะลึก (In-depth Interview) เนื่องจากการใช้ข้อมูลที่มีอยู่แล้วมีข้อเสียเปรียบคือมีจำนวนผู้ให้ข้อมูลไม่ครบตามข้อกำหนดของการวิจัย ดังนั้นผู้วิจัยจึงเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสัมภาษณ์เชิงลึกพนักงานรัฐวิสาหกิจที่เป็นลูกหนี้เงินกู้ในระบบด้วยตนเองเพิ่มเติมอีก 14 คน

กรณีตัวอย่างที่ใช้วิธีการเชิงคุณภาพ: ผู้วิจัยคัดเลือกกรณีตัวอย่างอย่างเจาะจง โดยคำนึงถึงจุดมุ่งหมายสำคัญในการวิจัยเป็นหลัก ผู้วิจัยทำความรู้จักกับกลุ่มพนักงานรัฐวิสาหกิจที่เป็นลูกหนี้เงินกู้ในระบบด้วยการไปร่วมฟังการสัมมนาการแก้ไขปัญหาหนี้ในระบบของพนักงาน

รัฐวิสาหกิจตามหน่วยงานต่างๆ และการโทรศัพท์ไปติดต่อเบื้องต้น พูดคุยอย่างไม่เป็นทางการกับพนักงานรัฐวิสาหกิจที่เป็นหนี้ในระบบ เพื่อให้ทราบถึงลักษณะการเป็นลูกหนี้เงินกู้ในระบบ และรวบรวมข้อมูลจากผู้คนเหล่านั้น เพื่อตัดสินใจว่าจะหาคนที่เหมาะสำหรับการสัมภาษณ์ที่ไหน

จากการพูดคุยทางโทรศัพท์และการไปร่วมประชุมสัมมนา ผู้วิจัยจะพิจารณาว่าใครสามารถให้ข้อมูลได้มากและครอบคลุมไปถึงกลุ่มตัวอย่างที่ไม่ถูกเลือก ถ้าไม่ครอบคลุมผู้วิจัยจะให้พนักงานรัฐวิสาหกิจที่ติดต่อทางโทรศัพท์นั้นช่วยแนะนำพนักงานที่ผู้วิจัยควรที่จะสัมภาษณ์และน่าจะให้ข้อมูลได้มากและครอบคลุม ที่สำคัญผู้วิจัยคำนึงถึงความสะดวกในการให้สัมภาษณ์

หลักเกณฑ์การคัดเลือกตัวอย่างเพื่อสัมภาษณ์เจาะลึก คือ

1. มีความรู้หรือมีประสบการณ์ในเรื่องการเป็นลูกหนี้เงินกู้ในระบบ
2. สะดวกที่จะ “คุย” กับผู้สัมภาษณ์ และ
3. ผู้ที่เลือกมาสัมภาษณ์ควรมาจากกลุ่มคนที่มีความคิดหลากหลายพอสมควร ผลการ

คัดเลือกตัวอย่างเพื่อสัมภาษณ์เจาะลึกปรากฏดังตารางที่ 3.1

ตารางที่ 3.1 พนักงานรัฐวิสาหกิจที่เป็นลูกหนี้เงินกู้ยืมในระบบที่ให้สัมภาษณ์

ชื่อสมมติ	หน่วยงาน	วันที่สัมภาษณ์
1. ลุงภูวดล	การรถไฟแห่งประเทศไทย	17 เมษายน พ.ศ. 2549
2. พี่อุษา	บริษัท ไปรษณีย์ไทย จำกัด	23 เมษายน พ.ศ. 2549
3. ป้าสุรียา	บริษัท ทีโอที จำกัด (มหาชน)	28 เมษายน พ.ศ. 2549
4. พี่วัลลี	บริษัท ทีโอที จำกัด (มหาชน)	3 พฤษภาคม พ.ศ. 2549
5. ป้าอนงค์	การไฟฟ้านครหลวง	3 มิถุนายน พ.ศ. 2549
6. พี่พนิจ	การไฟฟ้านครหลวง	5 มิถุนายน พ.ศ. 2549
7. พี่วีระ	สำนักงานสลากกินแบ่งรัฐบาล	8 มิถุนายน พ.ศ. 2549
8. พี่พลลภ	บริษัท การบินไทย จำกัด (มหาชน)	11 มิถุนายน พ.ศ. 2549
9. พี่สถาพร	บริษัท การบินไทย จำกัด (มหาชน)	12 มิถุนายน พ.ศ. 2549
10. พี่รังสรรค์	บริษัท ไปรษณีย์ไทย จำกัด	13 มิถุนายน พ.ศ. 2549
11. พี่วัลย์	สำนักงานสลากกินแบ่งรัฐบาล	19 มิถุนายน พ.ศ. 2549
12. พี่นที	การรถไฟแห่งประเทศไทย	20 มิถุนายน พ.ศ. 2549
13. ป้าเฉลียว	องค์การขนส่งมวลชนกรุงเทพ	26 มิถุนายน พ.ศ. 2549
14. พี่ณรงค์	องค์การขนส่งมวลชนกรุงเทพ	29 มิถุนายน พ.ศ. 2549

ผู้วิจัยคัดเลือกกรณีตัวอย่างเพื่อนำเสนอในรายงานการวิจัยเหลือเพียง 7 ตัวอย่าง ได้แก่ พี่สถาพร พี่ณรงค์ พี่นที พี่อุษา พี่วีระ พี่พนิจ และป้าสุรียา หลักในการคัดเลือกกรณีตัวอย่างทั้ง 7 คนคือเป็นบุคคลที่ให้ข้อมูลได้มาก (Information-rich Cases) และครอบคลุม “กรณีที่สามารถให้ข้อมูลได้มาก (Information-rich Cases) นั่นคือต้องเป็นกรณีที่มีอะไรที่เราจะเรียนรู้ได้มาก ชนิดที่ว่าแม้จากกรณีเดียวที่เราเลือกมานั้นก็สามารถทำให้เรารู้อะไรได้มากเกี่ยวกับกรณีอื่นๆ ที่คล้ายกัน (ซึ่งไม่ถูกเลือกมาศึกษา) เราอาจเรียกกรณีเช่นนั้นว่า “Typical Cases” คือกรณีที่เป็นแบบฉบับให้เราเข้าใจเกี่ยวกับเรื่องของคนกลุ่มนั้น” (ชาย, 2547: 164) ทั้งนี้พนักงานรัฐวิสาหกิจนอกเหนือจาก 7 คนดังกล่าวข้างต้น ผู้วิจัยนำคำให้สัมภาษณ์ของพนักงานที่เหลือมาแทรกไว้ในเนื้อหาบางตอนบ้างเพื่อทำให้เกิดความเข้าใจมากยิ่งขึ้น

เหตุผลที่เลือกกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาเชิงปริมาณจำนวน 113 คน และเลือกกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาเชิงคุณภาพจำนวน 14 คนนั้น เนื่องจากผู้วิจัยคำนึงถึงจุดมุ่งหมายของการ

วิจัยเป็นหลักซึ่งการวิจัยครั้งนี้มีจุดมุ่งหมายเพียงเพื่อทำความเข้าใจและอธิบายการเป็นลูกหนี้เงินกู้
นอกระบบของพนักงานรัฐวิสาหกิจในเบื้องต้นเท่านั้น ไม่ได้เจาะจงศึกษาจำนวนและตัวเลข
พนักงานรัฐวิสาหกิจที่เป็นลูกหนี้เงินกู้นอกระบบทั้งหมด และการวิจัยครั้งนี้เน้นที่ความลึกซึ้งของ
ข้อมูล โดยความละเอียดลุ่มลึกของการวิจัยเชิงคุณภาพนั้นมาจากการศึกษากรณีที่เฉพาะเจาะจง
จำนวนน้อยมากกว่าที่จะได้มาจากการศึกษากรณี (Cases) จำนวนมากๆ

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย: เครื่องมือที่ใช้ในการรวบรวมข้อมูลประกอบด้วยแบบสัมภาษณ์
ซึ่งผู้วิจัยสร้างขึ้นเอง (ดูภาคผนวก) จากการศึกษาแนวคิด ทฤษฎีและผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยมี
ขั้นตอนการสร้างแบบสัมภาษณ์เจาะลึกดังนี้

1. การพัฒนาประเด็นการวิเคราะห์อาศัยแนวทางจากเอกสารและสื่อโซเชียลมีเดียต่างๆ
นำมาพัฒนาเป็นประเด็นแนวทางสัมภาษณ์แบบเจาะลึก

2. นำประเด็นแนวทางการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกให้ผู้เชี่ยวชาญและมีประสบการณ์ช่วย
ตรวจสอบความครอบคลุมของประเด็นการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก ซึ่งผู้เชี่ยวชาญทั้ง 3 ท่านที่ตรวจ
แก้ไขแบบสัมภาษณ์เจาะลึกให้สมบูรณ์ได้แก่

2.1 อัยการดำริ เณติมวงศ์ อัยการผู้เชี่ยวชาญสำนักงานอัยการสูงสุด

2.2 รองศาสตราจารย์รัชนิกร เศรษฐ์ อติตอจารย์ประจำภาควิชาสังคมวิทยา คณะ
สังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

2.3 ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ปราโมทย์ ประจนปัจจนึก อาจารย์ประจำภาควิชา
นิติศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

3. นำประเด็นแนวทางการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกสู่การทดลองใช้เก็บข้อมูลจากพนักงาน
รัฐวิสาหกิจที่เป็นลูกหนี้เงินกู้นอกระบบจำนวน 3 คนซึ่งไม่ใช่กลุ่มตัวอย่างแต่มีลักษณะใกล้เคียง
จากนั้นนำมาปรับปรุงแก้ไข

เครื่องมือสำคัญที่ใช้ในการสัมภาษณ์เจาะลึกคือตัวผู้วิจัยเองที่จะต้องจดจำข้อมูลที่ให้
สัมภาษณ์และบริบทแวดล้อมต่างๆ ซึ่งการสัมภาษณ์พนักงานรัฐวิสาหกิจที่เป็นลูกหนี้เงินกู้นอก

ระบบแต่ละคนใช้เวลาประมาณ 2-3 ชั่วโมง โดยมีจุดมุ่งหมายและกลยุทธ์สำคัญของการเก็บข้อมูล เพื่อให้เกิดความถูกต้องแม่นยำของข้อมูล ในโลกและในทัศนะของผู้ให้ข้อมูลเป็นหลัก

นอกจากการใช้ข้อมูลที่มีอยู่แล้วและการสัมภาษณ์เจาะลึกในการเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยยังรวบรวมข้อมูลโดยวิธีอื่นเพื่อให้ได้ข้อมูลเพิ่มเติมเพื่อทำให้การศึกษาให้ภาพที่ชัดเจนและสมบูรณ์ของสิ่งที่ศึกษา อย่างไรก็ตามในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยใช้ข้อมูลที่รวบรวมได้จากข้อมูลคำร้องขอความช่วยเหลือเรื่องหนี้ในระบบและการสัมภาษณ์เจาะลึกในการเขียนรายงานการวิจัยเป็นหลัก ส่วนข้อมูลที่รวบรวมโดยวิธีอื่นนั้น ผู้เขียนนำมาเป็นส่วนเสริมเพิ่มเติมให้งานวิจัยสมบูรณ์ยิ่งขึ้น วิธีการรวบรวมข้อมูลอื่นๆ เพื่อเสริมข้อมูลหลักได้แก่

การสังเกตการณ์

ผู้วิจัยสังเกตความสัมพันธ์ในการแลกเปลี่ยนระหว่างเจ้าหนี้กับลูกหนี้ที่อุ้งธประจำทางขององค์การขนส่งมวลชนกรุงเทพ (ขสมก.) แห่งหนึ่ง เพื่อสังเกตและรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับการชำระดอกเบี้ยให้กับตัวแทนของเจ้าหนี้รายหนึ่ง ที่ยังคงทำธุรกิจปล่อยเงินกู้ในระบบให้กับพนักงานองค์การขนส่งมวลชนกรุงเทพอย่างโจ่งแจ้ง ซึ่งผู้วิจัยได้เข้าไปสังเกตการณ์บริเวณอุ้งธประจำทางแห่งหนึ่งในวันอังคารที่ 27 มิถุนายน พ.ศ. 2549 ซึ่งเป็นวันเงินเดือนออกของพนักงานขสมก. และลูกหนี้เงินกู้ในระบบจะนำเงินมาชำระให้กับตัวแทนของเจ้าหนี้ ซึ่งได้รับมอบหมายให้มาเก็บทุกวันที่ 12 (ซึ่งเป็นวันที่กระเป๋ารถเมล์ได้รับเงินเปอร์เซ็นต์จากการขายตั๋ว) และวันที่ 27 ของทุกเดือน

นอกจากนี้ผู้วิจัยได้ไปสังเกตการณ์การประนีประนอมระหว่างลูกหนี้เงินกู้ในระบบกับเจ้าหนี้ที่กระทรวงมหาดไทย ถนนอัษฎางค์ กรุงเทพมหานคร ในวันอังคารที่ 18 เมษายน พ.ศ. 2549, วันศุกร์ที่ 16 มิถุนายน พ.ศ. 2549 และวันศุกร์ที่ 30 มิถุนายน พ.ศ. 2549

การค้นคว้าข้อมูลจากเอกสาร

ผู้วิจัยศึกษาข้อมูลต่างๆ เกี่ยวกับกรณีศึกษาจากเอกสารต่างๆ ได้แก่ หนังสือพิมพ์ ตำราวิชาการ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ตำรากฎหมาย และคำพิพากษาศาลฎีกา แหล่งข้อมูลประเภทเอกสาร ได้แก่ สำนักหอสมุดมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ห้องสมุดคณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ หอสมุดปริทัศน์มยงค์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และสถาบันวิทยบริการ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย แหล่งข้อมูลประเภทตำรากฎหมายและคำพิพากษาศาลฎีกาได้รับจาก

อัยการดำริ เถลิมวงศ์ อัยการผู้เชี่ยวชาญเรื่องการแก้ปัญหานี้ในระบบ สำนักงานอัยการสูงสุด และจากพนักงานรัฐวิสาหกิจที่เป็นลูกหนี้เงินกู้ในระบบซึ่งศาลตัดสินคดีแล้ว

การค้นคว้าข้อมูลจากโสตทัศนูปกรณ์

ข้อมูลจากโสตทัศนูปกรณ์ที่ผู้วิจัยใช้ประกอบในการวิจัยครั้งนี้ได้แก่ ข้อมูลจากวีซีดีบันทึก รายการเสวนาการคุ้มครองสิทธิลูกหนี้ในระบบ วิทยากรที่ร่วมเสวนาประกอบด้วย อธิปดิกรม บังคับคดี, ผู้แทนสำนักงานปปง., วุฒิสมาชิก, และผู้แทนลูกหนี้ ณ สำนักงานอัยการสูงสุด วันอาทิตย์ที่ 3 เมษายน พ.ศ. 2548, วีซีดีบันทึกรายการโทรทัศน์รายการถึงลูกถึงคน ตอนหนี้ในระบบ (1) วันที่ 21 ตุลาคม พ.ศ. 2547 และตอนหนี้ในระบบ (2) วันที่ 29 เมษายน พ.ศ. 2548 รวมถึงวีซีดีบันทึกรายการโทรทัศน์รายการถอดรหัส ตอนเจ้าหนี้เงินกู้รายใหญ่ในจังหวัดลพบุรี ออกอากาศทางไอทีวี (ITV) วันที่ 28 ตุลาคม พ.ศ. 2548

ดังนั้น ข้อมูลที่ใช้ประกอบการศึกษาในครั้งนี้มีทั้งข้อมูลปฐมภูมิและข้อมูลทุติยภูมิ

1. ข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Data) ได้แก่ คำร้องขอความช่วยเหลือเรื่องหนี้ในระบบของ พนักงานรัฐวิสาหกิจต่อรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย จำนวน 113 คน และคำให้สัมภาษณ์ ของพนักงานรัฐวิสาหกิจที่เป็นลูกหนี้เงินกู้ในระบบอีก 14 คน เป็นต้น

2. ข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Data) ได้แก่ ประมวลกฎหมาย คำพิพากษาศาลฎีกา เป็นต้น

สถานที่ดำเนินการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้ดำเนินการในพื้นที่กรุงเทพมหานคร ซึ่งเป็นที่ตั้งของหน่วยงานรัฐวิสาหกิจต่างๆ ทั้ง 7 แห่ง โดยในการสัมภาษณ์จะเลือกนั้น กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ให้ผู้วิจัยเดินทางไปสัมภาษณ์ในหน่วยงานรัฐวิสาหกิจ อย่างไรก็ตามมีพนักงานรัฐวิสาหกิจบางคนที่ให้ผู้วิจัยเดินทางไปสัมภาษณ์ที่บ้านพักอาศัย

วิธีการวิเคราะห์ข้อมูล

หน่วยในการวิเคราะห์

หน่วยในการวิเคราะห์ (Unit of Analysis) ของการวิจัยนี้คือระดับบุคคล ผู้วิจัยวิเคราะห์ข้อมูลในระดับบุคคลคือพนักงานรัฐวิสาหกิจที่เป็นลูกหนี้เงินกู้ยืมในระบบในเขตกรุงเทพมหานคร

การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้จากการเก็บรวบรวมข้อมูลทั้งหมด มาจัดระเบียบข้อมูล และแสดงข้อมูล จากนั้นจึงสรุป ตีความและตรวจสอบความถูกต้องของผลการวิจัย

กระบวนการวิเคราะห์ข้อมูล ไม่ว่าจะเป็นเชิงปริมาณหรือเชิงคุณภาพก็ตามมีองค์ประกอบหลักๆ อยู่ 3 ประการ (ชาย, 2547: 353) คือ (1) การจัดระเบียบข้อมูล (Data Organizing) (2) การแสดงข้อมูล (Data Display) (3) การหาข้อสรุป การตีความและการตรวจสอบความถูกต้องของผลการวิจัย (Conclusion, Interpretation, and Verification)

ผู้วิจัยใช้การวิเคราะห์ข้อมูลทั้งแบบอุปนัย (Inductive) และแบบนิรนัย (Deductive) การทำวิจัยแบบอุปนัยคือการทำวิจัยที่เริ่มต้นจาก “สิ่งที่จำเพาะเจาะจง” ไปสู่ “สิ่งที่ทั่วไป” สิ่งที่จำเพาะเจาะจงในที่นี้คือ ข้อมูล ซึ่งได้มาจากประชากรตัวอย่างที่เลือกมาโดยเฉพาะจำนวนหนึ่ง สิ่งทั่วไปคือ ข้อสรุปในรูปของคำอธิบายหรือกรอบแนวคิดทฤษฎี ซึ่งสามารถนำไปใช้ได้ทั่วไปกับประชากรและสถานการณ์ในวงกว้างมากกว่าที่ถูกเลือกมาเพื่อการวิจัยนั้น การเริ่มต้นจากข้อมูลไปสู่การหาข้อสรุปทั่วไปเช่นนี้เป็นรูปแบบการทำวิจัยเชิงคุณภาพขนานแท้ อย่างเช่นการวิจัยเชิงมานุษยวิทยา

การวิเคราะห์แบบอุปนัย (Analysis Induction) คือ วิธีตีความสร้างข้อสรุปจากรูปธรรมหรือปรากฏการณ์ที่มองเห็น เมื่อพบรูปธรรมหรือเหตุการณ์หลายๆ เหตุการณ์ แล้วลงมือสร้างข้อสรุป ถ้าข้อสรุปนั้นยังไม่ได้รับการตรวจสอบยืนยันก็ถือเป็นสมมติฐานชั่วคราว ถ้าหากได้รับการยืนยันแล้วก็ถือเป็นข้อสรุปซึ่งมีความเป็นนามธรรมในระดับต้นๆ การสร้างข้อสรุปนี้ไม่ใช่ทำในตอนท้ายของการรวบรวมข้อมูลเท่านั้น แต่ทำตลอดเวลา

การพิสูจน์สมมติฐานสำหรับการวิจัยเชิงคุณภาพไม่เหมือนกับการพิสูจน์สมมติฐานในการวิจัยเชิงปริมาณ สมมติฐานในการวิจัยเชิงปริมาณได้มาจากกรอบแนวคิด ทฤษฎีซึ่งมีอยู่เดิม และผู้วิจัยนำมาใช้เป็นกรอบในการวิจัย กระบวนการวิจัยกระทำในกรอบทฤษฎีนั้นๆ และตอนจบของการวิจัยจะตอบว่าใช่หรือไม่ใช่ สมมติฐานถูกหรือผิด ส่วนในการวิจัยเชิงคุณภาพสมมติฐานก็ได้มาจากกรอบแนวคิดทฤษฎีเช่นกัน แต่ผู้วิจัยจะไม่กำหนดสมมติฐานจากกรอบแนวคิดอันใดอันหนึ่งโดยเฉพาะ ตรงกันข้ามผู้วิจัยจะปรับและเปลี่ยนสมมติฐานอยู่เสมอโดยการพิสูจน์ สมมติฐานเหล่านั้นตลอดเวลา สมมติฐานนั้นอาจผิดหรือถูกก็ได้ เมื่อสมมติฐานนั้นถูกพิสูจน์และตรวจสอบแล้ว จึงจะเป็นข้อสรุป (สุภางค์, 2546: 133)

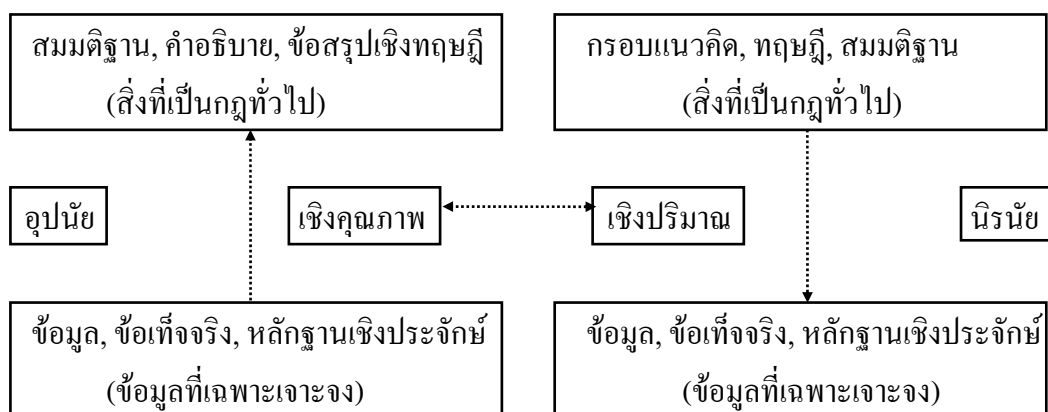
รูปแบบการทำวิจัยแบบอุปนัยต่างจากการทำวิจัยแบบนิรนัย (Deductive) ที่นักวิจัยเริ่มจาก “สิ่งที่ทั่วไป” ไปสู่ “สิ่งที่จำเพาะเจาะจง” นั่นคือ เริ่มต้นจากความรู้ที่อยู่ในรูปสมมติฐานหรืออยู่ในรูปของกรอบแนวคิดทฤษฎีอย่างใดอย่างหนึ่ง แล้วจึงลงมือเก็บข้อมูลจากประชากรที่เลือกมาเป็นการเฉพาะจำนวนหนึ่ง เพื่อมาพิสูจน์สมมติฐานตามกรอบแนวคิดทฤษฎีนั้น จากนั้นจึงวิเคราะห์และหาข้อสรุปเป็นความรู้ที่จะตอบคำถามในการวิจัย รูปแบบของการทำวิจัยแบบนิรนัยนี้เป็นลักษณะของการวิจัยเชิงปริมาณ (การวิจัยเชิงสำรวจ) ซึ่งในทางปฏิบัตินักวิจัยจะตั้งสมมติฐานไว้ก่อนบนพื้นฐานของความรู้ตามแนวคิดทฤษฎีอันใดอันหนึ่ง จากนั้นจึงลงมือเก็บข้อมูลตามที่สมมติฐานชี้แนะ เพื่อทำการวิเคราะห์และหาข้อสรุปต่อไป ข้อสรุปที่ได้อาจจะยืนยันหรืออาจแย้งกับสมมติฐาน ซึ่งทำหน้าที่เป็นข้อตั้ง (Premise) สำหรับการค้นหาคำตอบให้แก่คำถามในการวิจัยก็ได้

การวิจัยเรื่องนี้เป็นการศึกษาเพื่อพิสูจน์สมมติฐานหรือทฤษฎีมากกว่าเป็นการวิจัยเพื่อการค้นหา (Exploratory) ดังนั้นผู้วิจัยจึงตั้งสมมติฐานจากการศึกษาแนวคิดและทฤษฎีที่มีอยู่เดิมก่อนทำการเก็บรวบรวมข้อมูล การตั้งสมมติฐานก่อนลงมือเก็บข้อมูล (แบบนิรนัย) สำหรับการวิจัยเชิงคุณภาพ ไม่ใช่เรื่องแปลก เพราะทุกวันนี้ความรู้ที่สั่งสมมาจากนักวิจัยในอดีต มีมากพอที่จะเป็นแนวทางในการศึกษาให้แก่เราในปัจจุบันได้แล้ว การตั้งสมมติฐานเพื่อการค้นคว้าจากความรู้เหล่านั้นจึงไม่มีอะไรผิด การทำวิจัยเชิงคุณภาพโดยไม่ตั้งสมมติฐานเลยเสียอีกเป็นสิ่งที่ผิด เพราะนั่นเท่ากับเป็นการวิจัยด้วยวิธี “อุปนัยที่ด้นเงิน” (ชาย, 2547: 34)

ดังนั้น ในการวิจัยเรื่องนี้จะมีการตั้งสมมติฐาน แล้วดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลที่เฉพาะเจาะจงก่อน จากนั้นจึงวิเคราะห์ข้อมูลแบบอุปนัยกับข้อมูลที่ได้จากการศึกษาเชิงคุณภาพโดยหาข้อสรุป ตีความและตรวจสอบความถูกต้องของผลการวิจัย ซึ่งหากผลการวิจัยที่ได้ถูกต้องจริงย่อมต้องสอดคล้องกับผลการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ

ผู้วิจัยวิเคราะห์ข้อมูลแบบนิรนัยกับข้อมูลเชิงปริมาณ โดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปทางสถิติ จัดระเบียบข้อมูล และแสดงข้อมูลในรูปของตาราง สถิติที่ใช้คือสถิติพรรณนา ได้แก่ ค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย (Mean) ค่ามัธยฐาน (Median) ค่าสูงสุด ค่าต่ำสุด และผลรวม (Sum) จากนั้น จึงหาข้อสรุป ว่าสอดคล้องหรือแย้งกับสมมติฐานหรือไม่ แต่ทั้งนี้สมมติฐานดังกล่าวเกิดขึ้นจากการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ กล่าวคือผู้วิจัยวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพแบบอุปนัยก่อนเพื่อหาข้อสรุป จากนั้นนำข้อสรุปที่ได้ไปใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ เพื่อตรวจสอบว่าข้อสรุปดังกล่าวสอดคล้องกับการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณหรือไม่

โดยสรุป ผู้วิจัยวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพจากการสัมภาษณ์เจาะลึกพนักงานรัฐวิสาหกิจที่เป็นลูกหนี้เงินกู้ในระบบจำนวน 14 คนก่อน เพื่อหาข้อสรุป จากนั้น นำข้อสรุปที่ได้เป็นข้อตั้ง (Premise) ในการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณต่อไป โดยผู้วิจัยวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณจากแบบคำร้องขอความช่วยเหลือเรื่องหนี้ในระบบของพนักงานรัฐวิสาหกิจจำนวน 113 คน ด้วยโปรแกรมสำเร็จรูปทางสถิติ เพื่อตรวจสอบข้อสรุปที่ได้จากการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ หากถูกต้องผลการวิเคราะห์ข้อมูลทั้งเชิงคุณภาพและเชิงปริมาณย่อมตรงกัน ซึ่งแนวทางในการวิเคราะห์ดังกล่าวแสดงให้เห็นดังภาพที่ 3.1

ภาพที่ 3.1 แนวการดำเนินการวิจัยแบบอุปนัย (เชิงคุณภาพ) กับแบบนิรนัย (เชิงปริมาณ)

ที่มา: ชาย (2547: 33)